

Projectverslag Hartstocht, Hemel en Hel

Madrigalen en Motetten van Monteverdi en Gesualdo

Inhoudsopgave

1	Samenvatting	2
2	Motivatie	2
3	Projectinhoud	3
4	Uitvoeringen	4
5	Deelnemers, leiding en organisatie	5
6	Publiciteit	6
7	Resultaten	6
8	Financiën	7
9	Bevindingen	8
	Bijlage: Enkele van de meest treffende beeldende kunstwerken	10

1 Samenvatting

2017 was het 450-ste geboortejaar van Claudio Monteverdi. In het project **Hartstocht, Hemel en Hel** lag onze focus daarom op de madrigalen en motetten van Claudio Monteverdi (1567 - 1643) maar ook op die van zijn tijdgenoot Carlo Gesualdo (1566 – 1613).

We verdiepten ons in de overeenkomsten, de verschillen en de wederzijdse beïnvloeding van deze componisten en we lieten eindexamenkandidaten VWO en Gymnasium hun visie geven op de thematiek van de muziekwerken in de vorm van beeldende kunstuitingen.

In het kader van dit project hebben wij twee geënceneerde concertuitvoeringen gegeven: in Diligentia, Den Haag en in de Aalmarktzaal (onderdeel van Stadspodia) te Leiden, een uitvoering in het kader van de Leidse Hofjesconcerten en drie fringe-uitvoeringen in woonzorgcentra in Leiden en Rijswijk.

Een selectie van de kunstwerken (schilderwerken en tekeningen) is vertoond als lichtbeelden bij de concerten. Daarnaast zijn alle werken tentoongesteld in de foyer van de Aalmarktzaal in Leiden.

Het uitvoeren van de muziek van Monteverdi en Gesualdo was een ware uitdaging voor amateurzangers in verschillende opzichten. Zij kregen de gelegenheid om een solistische rol te vervullen binnen een ensemble bezetting, maar ook om in koorsamenstelling de madrigalen resp. motetten te presenteren. Zij kregen hierbij instructies op vocaal gebied maar ook voor begrip en beleving (expressie) van de muziek zelf.

De projectleiding was als volgt samengesteld:

- Algehele en muzikale leiding: Margot Kalse
- Dramaturgie en regie: Eric van Grootel
- Beeldende kunstwerken: Monique de Vries (Bonaventuracollege), Mario Verkooijen (Stedelijk Gymnasium), Saskia Masselink (coördinatie en tentoonstelling)
- Zakelijke leiding: bestuur stichting Key2Singing, aangevuld met Teun Timmers

2 Motivatie

Omdat Claudio Monteverdi in 2017 450 jaar geleden geboren werd, wilden wij de briljante vocale muziek van deze vernieuwende componist laten bestuderen, uitvoeren, in beeld laten uitdrukken en laten beluisteren en bekijken naast de grilligere, hypermoderne muziek van een bijzondere tijd- en stijlgenoot, Carlo Gesualdo.

Beide schrijven in een stijl waarin de woorden op een expressieve manier worden uitgedrukt; toch doen beiden dit op een heel verschillende manier. Dit hebben wij op verschillende manieren hoorbaar en aanschouwelijk willen maken.

Vergevorderde amateurs zouden madrigalen (meerstemmige wereldlijke werken) en motetten (meerstemmige geestelijke werken) bestuderen en uitvoeren van Monteverdi naast die van Gesualdo.

Daarnaast wilden wij jongeren in aanraking brengen met deze vroeg 17-e eeuwse muziek en hen actief te betrekken in de totstandkoming van het projectresultaat door hen te vragen de thematiek van de muziekwerken artistiek naar hun eigen, hedendaagse inzicht vorm te geven in beeldende kunst.

Als synthese wilden wij de werelden van 17^e-eeuwse zang en 21^e-eeuwse beeldende kunst elkaar laten ontmoeten en elkaars motivatie laten versterken. Aan het publiek wilden wij dit tot uitdrukking brengen door de kunstwerken te gebruiken als achtergrond bij de uitvoering en ze te exposeren in de foyers van de zalen.

Wij wilden het resultaat van ons project ook brengen naar ouderen in verzorgingstehuizen, die zelf niet meer de deur uit kunnen om van muziek en beeldende kunst te genieten.

We beoogden ook een bredere belangstelling te bewerkstelligen voor deze muziek via ouders, familie en vrienden van de jongeren.

3 Projectinhoud

3.1 Muzikaal aandeel

Wij hebben in ons project de volgende werken bestudeerd en uitgevoerd:

- 2 madrigalen van Monteverdi:
 - Lamento d' Arianna, afwisselend in de solo versie (alt-mezzo) uit de opera *Arianna* (1608) en de vijfstemmige versie uit het *Zesde boek met Madrigalen* uit 1614
 - Lamento della Nimfa, mezzosopraan solo en mannenensemble, geschreven tussen 1614 en 1638, toen het werd gepubliceerd in het *Achtste boek met Madrigalen*.
- 8 madrigalen uit het Zesde en laatste boek met Madrigalen van Gesualdo uit 1611:
 - Se la mia morte brami
 - Deh, come invan sospiro
 - Beltà, poi che t'assenti
 - Mille volte il di
 - Chiaro resplender suole
 - Ardita zanzareta
 - Moro, lasso, al mio duollo
 - Quando ridente e bella
- 3 motetten van Monteverdi, uit *Selva morale e spirituale*:
 - Laudate Dominum terzo
 - Credidi del quarto tono
 - Confitebor tibi Domine primo
- 2 motetten van Gesualdo:
 - Hei mihi, uit Officium Defunctorium
 - Tristis es anima mea, uit Tenebrae responsoria

Er is vrijwel wekelijks gerepeteerd vanaf februari t/m begin juli. In de periode vanaf 25 augustus tot de laatste uitvoering op 23 september 2017 vonden soms meerdere repetities per week plaats.

In het Hemelvaartweekend (26-28 mei) werd een Studieweekend gehouden in Elsloo, Friesland.

Een deel van het muzikale programma werd gepresenteerd tijdens de Leidse Hofjesconcerten.

3.2 Aandeel Beeldende kunst

Voor het aandeel van de beeldende kunst en het betrekken van jongeren bij de muziek hebben wij samenwerking gezocht met de docenten en leerlingen Beeldende Vorming van de eindexamenklassen VWO van het Bonaventuracollege Leiden en van het Stedelijk Gymnasium Socrates in Leiden. Onder leiding van hun docenten en aangestuurd door onze artistiek leider en onze beeldend kunstenaar hebben de jongeren de muzikale composities voorzien van artistieke beeltenissen in de vorm van schilder- en tekenwerk. Een selectie uit hun werkstukken is vertoond als achtergrond bij de uitvoering van de muziekwerken. Enkele hiervan hebben wij opgenomen in Aanhangsel xxx bij dit verslag. De complete serie werkstukken is geëxposeerd in de foyer van de Aalmarktzaal in Leiden ten tijde van de uitvoering daar.

3.3 Aandeel cultuur voor ouderen

In het kader van het brengen van cultuur naar ouderen die zelf niet meer de deur uit kunnen, hebben we een drietal voorstellingen gegeven bij woonzorgcentra. Wij hebben ook diverse repetities met regie mogen houden in zalen van verzorgingscentra, aangezien onze reguliere repetitieruimte daarvoor niet groot genoeg was. In enkele gevallen mocht een repetitie ook worden bijgewoond door bewoners van het centrum.

4 Uitvoeringen

Wij hebben ons muzikale programma gepresenteerd in de volgende optredens:

- 28 mei: programmaselectie in dorpskerk Elsloo (Fr.) als afsluiting van het Studieweekend
- 4 en 5 juni: Pieterskerk Leiden, groot deel programma als onderdeel Leidse Hofjesconcerten
- 2 juli: fringe-uitvoering voor ouderen in 't Huis Op de Waard, Leiden
- 3 september: fringe-uitvoering voor ouderen in woonzorgcentrum Vredenburg, Rijswijk
- 9 september: fringe-uitvoering voor ouderen in woonzorgcentrum Groenhoven, Leiden
- 16 september: theateruitvoering in Diligentia Den Haag
- 23 september: theateruitvoering in de Aalmarktzaal (onderdeel Stadspodia) Leiden.

Bij de uitvoeringen van ons project is gebruik gemaakt van de ruimte door verschillende opstellingen van de zangers. Bij de theateruitvoeringen werden op de achtergrond kunstwerken van de middelbare scholieren vertoond, passend bij het thema en de stemming van het uitgevoerde werk.

De vocale werken werden deels a capella uitgevoerd en deels begeleid door basso continuo. De drie basso-continuo instrumenten, chitarrone, barok harp en barok cello, werden in wisselende combinaties ingezet.

5 Deelnemers, leiding en organisatie

5.1 Artistieke leiding

- Algehele en muzikale leiding: Margot Kalse
- Regie: Eric van Grootel
- Vormgeving decor /coördinatie en expositie kunstwerken: Saskia Masselink
- Begeleiding jongeren Bonaventuracollege afd. Burggravenlaan, Leiden: Monique de Vries, lerares Beeldende Vorming
- Begeleiding jongeren Stedelijk Gymnasium Leiden (Socrates): Mario Verkooijen, leraar Beeldende Vorming

5.2 Deelnemers muzikaal aandeel

Het vocale deel van het project is uitgevoerd door (ver)gevorderde amateur(koor)zangers van 23 tot 70 jaar met podiumervaring. Zij werden geworven via het eigen netwerk, FaceBook, mailing aan koren, Stichting Leidse Koren, Amateurzangers Haaglanden. Allen hebben auditie gedaan.

De sologedeelten uit het Lamento d'Arianna van Monteverdi zijn uitgevoerd door Margot Kalse.

De volgende professionele instrumentalisten hebben de zangers begeleid:

- Earl Christy: chitarrone
- Tal Canetti: barokcello
- Marjan de Haer: barokharp

Een professionele begeleiding achtten wij nodig om de kwaliteit van de uitvoering te waarborgen.

De repetities werden ondersteund door Ben Weber op piano, spinet, keyboard of orgel of door Earl Christy op chitarone (afhankelijk van omstandigheden en werken).

5.3 Zakelijke organisatie

De zakelijke organisatie van het project berustte bij het bestuur van Stichting Key2Singing, aangevuld met Teun Timmers.

Diverse projectdeelnemers hebben zich verdienstelijk gemaakt door bepaalde ondersteunende taken te vervullen, zoals het beschikbaar stellen van auditieruimte, het verzorgen van catering tijdens repetities en studieweekend, en het transport van instrumenten.

5.4 Repetitieruimten

De Haanstra-school in Leiden stelde zijn auditorium beschikbaar voor onze vocale repetities. Omdat dit niet voldoende ruimte bood voor repetities met regie, hebben wij deze deels mogen houden in zalen van de woonzorgcentra waar wij hebben opgetreden (als vorm van tegenprestatie); voor de laatste integrale repetities hebben wij zaalruimte moeten huren. In een eerder stadium is ook de Dorpskerk van Zoeterwoude gehuurd omdat de ruimte in de Haanstraschool akoestisch onvoldoende is om de gewenste kwaliteit voor uitvoering te toetsen. Bij deze gelegenheid zijn tevens opnamen gemaakt voor promotiedoeleinden.

5.5 Foto- en videoregistraties

Ten behoeve van promotieactiviteiten zijn videoregistraties gemaakt door leden van de Haagse Smalfilm Liga onder leiding van Jan Bauer. Het team heeft ook registraties gemaakt van de beide theateruitvoeringen.

6 Publiciteit

Publiek is geworven per e-mail via ons eigen netwerk en dat van de zangers, via plaatselijke kranten, onze website (www.key2singing.nl), FaceBook (www.facebook.com/key2singing), raamposters en flyers.

Ook is door de Haagse Smalfilm Liga een interview opgenomen met onze artistiek leider Margot Kalse over de inhoud van het project en onze activiteiten daarvoor. De promotiefilm is gepubliceerd op de website van Stichting Key2Singing.

Onze voorstelling in de Aalmarktzaal is vermeld in de jaarbrochure van Stadspodia Leiden seizoen 2017-2018.

Ten behoeve van de voorstelling in Den Haag hebben wij de volgende speciale promotieacties gedaan:

- flyers uitgedeeld tijdens het Embassy Festival in Den Haag op 2 september
- inzet van een Abribike van Mobile Abri. De dienstverlener hiervan was aanwezig op het Uit-festival in Den Haag op 3 september met een fiets waaraan grote posters van onze uitvoering waren bevestigd. Hij trok daarmee veel bekijks en heeft veel flyers uitgedeeld. Met betrekking tot dit laatste bleek onverwacht dat ervoor ook moest worden betaald aan de organisatie.

Het werken met een vast beeldmerk, een consistente opzet en lay-out van communicatie waren de grondslagen om de herkenbaarheid van het project te bestendigen.

7 Resultaten

7.1 Algemeen

1. Wij creëerden een productie met muziek uit het begin van de 17e eeuw van twee verschillende componisten met als thema "Hemel, Hartstocht en Hel". Hierin werden zowel geestelijke als wereldlijke vocale werken gepresenteerd.
2. De uitvoeringen werden maximaal ondersteund door wisselende samenstellingen van muzikanten (zangers en instrumentalisten), in een wisselende en passende achtergrond, met een beperkte dramaturgie waarmee de ruimte optimaal gebruikt werd en het publiek voortdurend verrast werd met nieuwe beelden.
3. Middelbare scholieren hebben hun hedendaagse visie gegeven op de thema's uit de projecttitel in de vorm van schilderijen, aquarellen en tekeningen. Een selectie hieruit is gebruikt als ondersteuning in de vorm van lichtbeelden bij de muzikale uitvoering. Hierdoor kregen de uitvoeringen een dynamische uitstraling die voor het publiek zeer aantrekkelijk was. Enkele van de meest treffende werkstukken zijn opgenomen in de Bijlage bij dit verslag.

7.2 Publiek

De uitvoering in Diligentia (Den Haag) op 16 september werd bezocht door 72 personen.

De uitvoering in de Aalmarktzaal te Leiden op 23 september werd bezocht door ca. 260 personen.

Wij hebben alle deelnemende middelbare scholieren en hun begeleiders een "vrijkaartje" aangeboden voor een voorstelling naar keuze. Hiervan is gebruik gemaakt door 20 scholieren en hun 2 docenten.

7.3 Leeraspecten

De volgende aspecten droegen bij aan de vorming van de deelnemers:

1. De zangers zijn begeleid en gecoached in de nieuwe stijl van de vroege 17^e eeuw, de chromatiek en de monodie, die Monteverdi de "seconda pratica" noemde.
2. De zangers hebben hun expressie zowel in solistische als in koorbezetting kunnen uiten.
3. Jongeren (middelbare scholieren) werd een leerervaring geboden door zich te kunnen verdiepen in de thematiek van de muziek van de vroege 17e eeuw en deze uit te beelden in hedendaagse expressie. Hun werk telde mee voor hun eindexamen Beeldende Vorming, dit was voor hen nog een extra stimulans!

7.4 Recensies

Wij ontvingen een lovende recensie in het Leidsch Dagblad over de muzikale aspecten van ons project en over de kunstwerken van de jongeren daarin. De recensent was helaas minder enthousiast over de dramaturgie en de uitvoering daarvan (zie onze website voor een kopie van het desbetreffende krantenartikel).

7.5 Overige reacties

- Fringe-uitvoering in 't Huis Op de Waard (Leiden, 2 juli): een welkom optreden, mede doordat de bewoners voor het allereerst kennis hebben kunnen maken met klassieke muziek in hun "woning"
- Fringe-uitvoering in Vredenburg (Rijswijk, 3 september): Een hartelijk ontvangst en meelevende ouderen bij de uitvoering van onze muziek en theater!

Reacties van bezoekers in zowel Den Haag (Diligentia) als in Leiden (Aalmarktzaal) bij de theateruitvoeringen waren zeer positief. Het publiek vond de interactie met de (moderne) kunstwerken van de leerlingen een bijzondere meerwaarde geven aan de voorstelling.

Een reactie van een van de leerlingen bij de uitvoering van het concert was dat hun (moderne) werken een integraal geheel vormden met deze oude muziek!

8 Financiën

Zie hiervoor het document "Projectafrekening HH&H".

De volgende onderdelen van het project zijn buiten de projectafrekening gehouden omdat deze niet in de projectbegroting waren opgenomen:

- de kosten van logies voor het studieweekend,
- de deelname aan de Hofjesconcerten in Leiden.

9 Bevindingen

9.1 Vergelijking van de componisten

Monteverdi en Gesualdo zijn stijlgenoten van hun tijd, waarin Monteverdi in en naast zijn polyfone madrigalen de monodie verder ontwikkelt, de 'seconda pratica', voor solo stemmen met basso continuo, waarin de woorden belangrijker worden geacht dan de muziek en de muziek dus vooral dient om de woorden zo expressief en duidelijk mogelijk tot uiting te brengen, bijvoorbeeld door het gebruik van dissonanten en chromatiek. Naast de strenge, rechtschape Monteverdi is de meer onbesuisde Gesualdo een prins, niet gebonden aan hof of kerk, die polyfone madrigalen schrijft waarin hij nadruk legt op de expressiviteit in de compositie d.m.v. ver doorgevoerde chromatiek, schrille dissonanten en plotselinge akkoordwisselingen, die een schrikeffect teweeg kunnen brengen bij de luisteraar.

9.2 Vanuit de projectdeelnemers

Het project had een hoog ambitieniveau. Aan een groot deel van de deelnemers (vergevoerde amateurzangers) werd gevraagd om solistisch op te treden in een geregisseerde setting.

Naast het onwennige om als enige een bepaalde partij te vertolken, werd een groot inlevingsvermogen gevraagd om vooral de muziek van Gesualdo, die technisch al grote vaardigheid eist, tot de verbeelding van het publiek te laten spreken.

Voor genoemd aspect is erg goed gelukt, het publiek was erg te spreken over de uitvoering door de verschillende solisten.

Maar ook het koorwerk van de uitvoering vereisten een hoge mate van concentratie en inleving. Het zingen uit het hoofd was daarbij een nieuwe uitdaging die met verve tot uitvoering is gebracht, zodanig dat zelfs het publiek dit opmerkte als een grote toegevoegde waarde die de helderheid, zuiverheid en overdracht van de werken ten goede komt!

De deelnemers hebben deze ervaringen als een nieuwe stap in hun hobby tot bloei laten komen en gaven aan dat dit hun verder helpt in andere muziekgezelschappen en koren.

Allen, solisten en niet-solisten, zijn in hun zingen en acteren gegroeid en hebben vooral inleving en beleving geleerd bij het uitvoeren van de madrigalen waarin zij hun partij in solistische bezetting zongen.

Door dit alles is het een project geweest met veel en intensief werk en extra repetities, extra eigen inzet van deelnemers, vooral bij het instuderen van de madrigalen.

De programmering van het samenbrengen van Monteverdi en Gesualdo blijkt een "gouden" greep te zijn geweest. Deelnemers, publiek, professionals hebben hun waardering hierover uitgesproken. De regie van het geheel mag een extra vermelding hierbij, door zeer subtiel een verwevenheid (en rode draad) te creëren die voorstelling, decor, expositie tot één geheel maakte.

9.3 Het aandeel beeldende kunst

De combinatie van de uitgevoerde muziek met de uitbeelding van de thema's in schilderijen en tekeningen was zeer geslaagd. We hebben hiermee jongeren de stijlperiode van de vroege 17e eeuw laten ontdekken en laten interpreteren naar hedendaagse cultuur.

9.4 Evaluatie onder de projectdeelnemers

Wij hebben een schriftelijke evaluatie gedaan onder de projectdeelnemers.

De evaluatie met de deelnemers van het project liet een zeer positief beeld zien van de ervaringen die men heeft opgedaan, de mate van tevredenheid over de organisatie, alsmede de uitvoering van de muziek van de beide componisten-tijdgenoten.

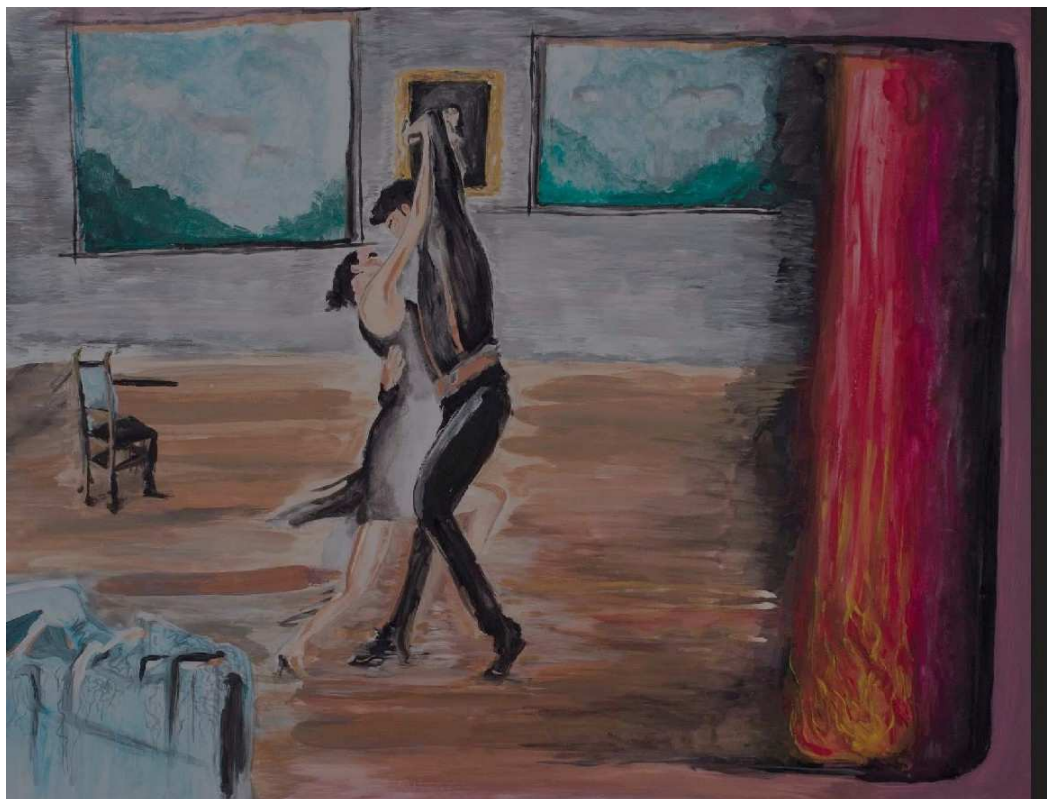
9.5 Overige bevindingen

Het is lastig om veel publiek te trekken in een stad waar je als gezelschap (nog) niet bekend bent.

De organisator van de Hofjesconcerten was erg enthousiast en heeft verzocht of we volgend jaar wederom aanwezig zouden willen zijn in het kader van het jubileum van de Hofjesconcerten Leiden!

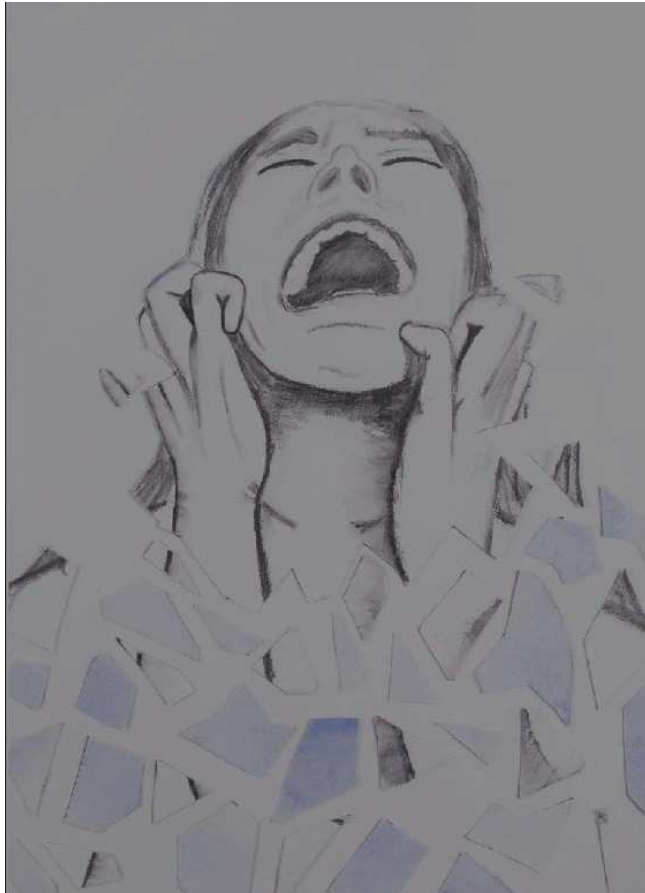
Bijlage: Enkele van de meest treffende beeldende kunstwerken

Hartstocht, ...

... Hemel, ...

..... en hel.

Monteverdi: Lamento d' Arianna

Arianna wordt verlaten door
haar geliefde Theseus

Gesualdo:

doodde in een vlaag van
hevige jaloezie zijn echt-
genote die hij betrapte met
haar minnaar in bed.

Hij had daar echter zijn hele
verdere leven wroeging
over....

